

Павло Гай-Нижник

Під яким прапором здобувалася й існувала Українська державність

*(Про Державний прапор України
на підставі історії та фактів, а не емоцій)*

Опубліковано: *Гай-Нижник П. Під яким прапором здобувалася й існувала українська державність (Про Державний прапор України на підставі історії та фактів, а не емоцій)* // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2014doc.prapor.php>

Опубліковано: *Гай-Нижник П. Під яким прапором здобувалася й існувала українська державність (Про Державний прапор України на підставі історії та фактів, а не емоцій)* // Музеї України. – 2014. – 3 січня [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.museum-ukraine.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=9725>

Опубліковано: *Гай-Нижник П. Під яким прапором здобувалася й існувала українська державність (Про Державний прапор України на підставі історії та фактів, а не емоцій)* // Нова Січ . – 2014. – 4 січня [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.novasich.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=9013>

Історія національно-державного українського прапора сягає далекого минулого. Синьо-блакитні та жовто-золоті барви завжди супроводжували український народ і в часи його розвою, і в періоди труднощів, як у епохи розквіту його національно-державного будівництва, так і в новітню буремну добу ХХ ст., коли синьо-жовті кольори стали символом відновлення Української державності й жертвовної боротьби за її утвердження.

Витоки нашого прапора сягають часів Київської Русі. Але тоді він не мав таких барв як сьогодні. Кожні загони князя мали окремі кольори, відповідно на флагштоках були стяги у вигляді трикутника, на яких зокрема були присутні сині і жовті гами. До того ж, тоді саме поняття державного прапора не існувало. Це була символіка безпосереднього володаря – сюзерена. Використовувалися синьо-жовті барви й у Галицько-Волинській державі – Руському королівстві – загальним гербом якого був золотий лев на синьому тлі.

До речі, синьо-жовті гами використовувалися руськими військами (українськими, білоруськими) й при Грюнвальдській битві 1410 р., що зафіксовано в літописах.

Далі за часів Козаччини, як правило, використовувався малиновий, багряний прапор, але був і синьо-жовтий стяг – також у різних варіантах як позначка певних полків. Ці кольори і тоді варіювалися на прапорах з різними нюансами, тобто міг бути присутній козацький хрест, фігура козака тощо.

Гетьман К. Розумовський, наприклад, у своєму ордері від 8 березня 1755 р. вказував, щоб на сотенних знаменах х козацьких полків було усталено певні зображення і кольори: з одного боку – національний герб, з іншого – сотенний («И на оных знаменах с правой стороны быть гербу нации, а с другой стороны – той сотни, в которую оно знамено исправляемо будет»).

Те ж саме стосувалось і полкових корогв, що можемо прослідкувати на прикладі “абриса” (проекта) прапора Лубенського полку: з одного боку «національний герб: на светло-голубой доле с правой стороны по золотой земле на знамени расписан и вытупшеван пристойными красками...» (під національним гербом тогочасна традиція розуміла зображення козака з мушкетом і шаблею), з іншого – «полковой герб: на левой стороне знамени расписан будет по серебряной земле и вытупшеван темною краскою» (для Лубенського полку – рука, яка тримає пірнач); вказано також розмір прапору: «... длиною же оно знамя имеет быть полтрети аршина, шириною как вдвое доль выходит будет».

Щодо кольору полотна, з якого мали бути виготовлені сотенні прапори, то в одному з документів, представлених на виставці, знаходимо чітке формулювання: «...а цвету тем корогвам быть голубому».

У 1763 р. кошовий отаман П. Калнишевський просив замовити у київських майстрів прапор блакитного кольору: «...войсковое знамя на блакитном канаваце в подобие имеющегося при Коше... со изображением на нем гербов: с одной стороны – Св. апостолов Петра и Павла и между ними церкви, с другой – большого орла, а на нем с мечем архистратига Михаила...».

У березні 1848 р. в Австрійській імперії вибухнула революція, що дала поштовх і для українського національно-визвольного руху. 2 травня у Львові було створено Головну Руську Раду, яка займала лояльне становище щодо австрійської влади. І коли в червні на ратуші Львова з'явився синьо-жовтий прапор, члени Ради поспішили відмежуватися,

заявивши, що «то не русини оучинили, й навіть не знають, хто тое оучинивь».

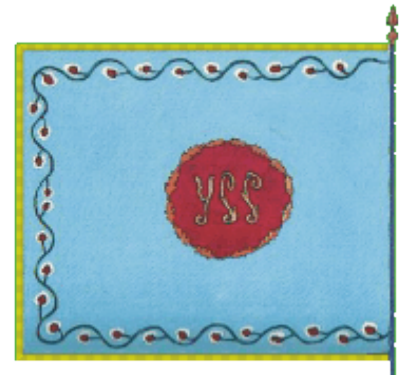
У квітні 1848 р. австрійська влада дозволила створити Національну гвардію «для підтримання порядку». У 19-му параграфі її Статуту зазначалося, що «кожний баталіон маєть корогву, а кожний швадронь штандарь, оздобленій колорами краю». Під час слов'янського з'їзду в Празі (2–16 червня) українська та польська делегації дійшли згоди, що загони Національної гвардії в Галичині «за відзнаки матимуть герби обох народів побіч себе». Однак, насправді почалось активне створення загонів польської гвардії. Це спричинило опір українського населення. Так, селяни Старого Милятина відмовлялися вступати до гвардії «під знаком орла єдиноглавого» (тобто – до польської) й вимагали організувати «Руську гвардію». 20 вересня Головна Руська Рада видає відозву до українського народу в справі організації загонів Національної гвардії. У Стрию, Дрогобичі, Яворові, Бережанах та інших містах і селах створюються такі загони, освячуються сині хоругви із золотим «Руським левом». Звертаючись від сільських громад до Ради, «много депутованих просили, даби їм для села зараз штандар руський зо Львова спровадити, ібо тут нема добрих ремісльників, котрії би такий штандар чесно зділати могли». Тому широкого вжитку набули прапори з двох горизонтальних смуг «у руських барвах» – синьо-жовті та жовто-сині (першою, за правилами вексилології – науки про прапори – зазначається верхня барва).

Описуючи перший з'їзд українських вчених у Львові, Я.Головацький подає: «Дня 7/19 жовтня въ четверг. 1848 г. от-вореньш зоставъ соборъ ученыхъ рускихъ и любителей народного просвещения... О II-й године сойшлися для отворенія собора все собраніи члены и многіи госте съ отзнаками русконародными до музеальной сали. Красно прибраніи стени поразили сильнымъ впечатлениемъ очи всехъ присутствовавшихъ.

Першій разъ Русини узрелися въ месци, где имъ все припоминало народность. – Под образомъ державного монарха спочило две, хоругви синожовти... окна и столпы украшени були народними барвами – при сихъ последнихъ стремели по паре прапоровъ тоже синожовтом барвы»... І далі пояснює символіку кольорів: «народни барвы просвещали намъ и выображали не богатства, збытокъ, але сильную, щирую волю, благое намереніе. Синій цветъ, якъ чисте небо южной Руси, ясный, погодливый, якъ душа щирого не скаженого Русина, изьображавъ миръ и спокой, якого до розвитку нашего народного потреба. Золотый цветъ, якъ тіи зорницъ на ясномъ небе, изьображали ясное светло, до котрого намъ стремитися належить».

На початку ХХ ст. у Галичині з'являвся жовто-блакитний прапор, який прийняли Українські січові стрільці. Сам прапор був блакитним полотнищем з золотистим обрамленням. На ньому з

однієї сторони зображався Архистратиг Михаїл, з іншої – емблема УСС (Українських січових стрільців). Прапор цей освятив 28 жовтня 1917 р. митрополит Андрей Шептицький, а автором його був Іван Іванець.

Головна Руська Рада – орган, що представляв національний рух українського населення Галичини, – у жовтні 1848 р. оголосила своїм гербом золотого лева на блакитному тлі й синьо-жовтий прапор.

Член Петербурзької Академії наук, академік Ф. Корш (відомий знавець давніх пам'яток культури України) писав цареві Олександрові III: «Ваше Величество! Знамена козацькіе, изображенныя художником Репиным на его картине, не содержат по своему цветовому набору никаких иностранных вещей, а отражают в себе извечную преемственность цветов золотых и небесных, постоянно присущих для всех знаков отличий в Южной Руси (Малороссии) еще со времен Великих князей Киевских вплоть до роспуска запорожской вольницы согласно повелению Императрицы Екатерины Великой. Сказанному имеется предостаточно письменных подтверждений в отечественных источниках, а равно в ряде предметов материального искусства тех древних времен».

У Наддніпрянській Україні після Лютневої революції в Росії (тобто у до державницький період нашої новітньої історії) народ виносив на демонстрації як національні прапори жовто-блакитні (жовто-сині) і блакитно-жовті (синьо-жовті) прапори.

Так, наприклад, Перший Запорозький ім. Костя Гордієнка полк кіннотних гайдамаків у 1917 р. використовував жовто-синій прапор з чорним тризубом за звороті (про це, принаймні, свідчив В. Петрів), Кіннотний полк 4-ї Київської дивізії мав жовто-синій прапор з чорними тризубами (по обох боках) на жовтому тлі, Полк імені Кармалюка прийняв собі жовто-синій прапор з тризубом на одному боці й зображенням Матері Божої та Архистратига Михаїла з іншого, а Богданівський полк мав малинову хоругву з портретом Б. Хмельницького на лицевому боці та з написом на іншому: «Знамено першого українського козачого полку», Дорошенківський полк обрав собі білу

хоругву (на одному боці був образ Божої Матері у пурпурних ризах з омофором в руках й написом півколом «Ізбавлю і покрию люди моя», на іншому боці – хрест в оточенні колом небесних світил) з написом по краях: «Знамено першого січового гетьмана Петра Дорошенка полку 1918 року». Однак більшість з цих полків під час першого наступу більшовиків на Київ в січні 1918 р. проголосили свою нейтральність.

Синьо-жовті ж прапори використовували вояки-українці на демонстраціях в Петрограді. 18 травня 1917 р. петроградська делегація надіслала на I Всеукраїнський військовий з'їзд синьо-жовтий прапор із написом: «Хай живе національно-територіальна автономія».

Водночас варто зауважити і на тому, що як у ті часи, та і пізніше, часто й блакитно-жовтий прапор називали жовто-блакитним через зручності вимови. Ось як наприклад, відомий громадсько-політичний діяч і історик Д. Дорошенко описував українську маніфестацію, що відбулася 1 квітня 1917 р. у Києві: «Гордо маяли в повітрі жовто-блакитні прапори (колір – символ нашого блакитного неба і золотої пшениці на полях)». Чи потрібно було б йому додавати таке роз'яснення, коли б жовта барва на прапорі розташовувалася б угорі.

Трохи пізніше газета «Народня Воля» (за 19 (6) травня 1917 р.), оповідаючи на своїх сторінках про відкриття 18 (5) травня 1917 р. першого Українського військового з'їзду у Києві зазначала: «На сцені по-за містом для президіума розгорнувся синьо-жовтий прапор з написом «Хай живе національно-територіальна автономія. Депутація з Петрограду».

Про прапор як один з українських державних символів лідери Центральної Ради почали перейматися із проголошенням Української Народної Республіки (тобто після III Універсалу, прийнятого в листопаді 1917 р.) і оголошенням її самостійності (IV Універсал Центральної Ради від 22 січня 1918 р.). Тож звернімося до офіційних документів часів Центральної Ради та УНР, тобто часів, до яких часто апелюють адепти «перевертання» прапора.

Так, зокрема, Тимчасовий закон про флот Української Народної Республіки від 14 січня 1918 р. зазначав: «2) Прапорами Української військової флоти є: полотнище в двох – блакитному і жовтому – кольорах. В кряжі блакитного кольору – історичний золотий тризуб з білим внутрішнім полем в ньому. 3) Прапором Української торговельної флоти є полотнище в двох – блакитному і жовтому кольорах». Тобто блакитна смуга розташовувалася угорі.

Зауважу однак, що дійсно була й пропозиція затвердити прапор жовто-блакитних барв. Проект такого українського морського прапора був прийнятий Малою Радою міністрів з подання Д. Антоновича 18 січня 1918 р. Розробила його Українська Морська рада (матерія мала

складатися з двох смуг – жовтої (вгорі) та синьої (внизу); на синій мав бути розташований «золотий знак князя Володимира» – тризуб з хрестом (угорі), але такий проект так і не було затверджено Радою народних міністрів та Українською Центральною Радою.

Саме синьо-жовті кольори стали офіційними в УНР. Таке ж розташування смуг підтверджувалося й у Наказах по морському відомству УНР від 13 березня 1918 р.:

«2) Прапором Українського військового флоту є полотнище в двох – блакитному і жовтому – кольорах. В кряжі блакитного кольору – історично золотий тризуб з білим внутрішнім полем в ньому. 3) Прапором Українського торговельного флоту є полотнище в двох – блакитному і жовтому кольорах. 5) З часу проголошення цього закону всі російські військові та транспортні кораблі на Чорному і Азовському морях піднімають вищезгадані прапори Української Народної Республіки». І саме такий прапор підняв лінкор «Георгій Победоносець» 29 квітня 1918 р. у Севастополі.

Ось що повідомляла у своєму офіційному «Вістнику» (від 20 квітня 1918 р.) Рада народних міністрів УНР відповідною постановою від 17 березня 1918 р. про встановлення знака-емблеми на прапорах пароплавів Міністерства шляхів УНР, яка являла собою «український національний синьо-жовтого кольору прапор з поміщеною в правому кутку жовтого поля емблемою Народнього Міністерства Шляхів, С.Х.: котвицю і заступ покладені навхрест».

Інколи деякі сучасні публіцисти вказують, що 22 березня 1918 р. Центральна Рада прийняла державний прапор УНР – жовто-синє полотнище; таке розташування кольорів нібито було прийнято за наполяганням голови Центральної Ради М. Грушевського, що був поборником геральдики (зокрема німецької школи, у якій вважається, що «правильно» на прапорі розташовувати вгорі колір гербової фігури, а внизу – колір тла). Однак, насправді 22 березня 1918 р. Центральною Радою державний прапор УНР не затверджувався.

Натомість в квітні 1918 р. Військова Рада УНР в Києві увалила для усіх військових частин України малинове знамено із синьо-жовтим крижем, зразки цих прапорів, до речі, зберіглися. Так, наприклад, у Центральному музеї Збройних сил України зберігається малиновий прапор 3-ї Запорозької стрілецької дивізії (з 1919 р.) із синьо-жовтим кряжем (з золотим тризубом у ньому по

середині) та написами на малиновому тлі: «З. ЗАП. СТР. ДИВІЗІЯ», «У.Н.Р.» та «ЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ». Цей прапор 1992 р. з церкви у Джерсі-Сіті передав українській Національній гвардії патріарх УАПЦ Мстислав (небіж, до слова, С. Петлюри), а 1997 р. прапор було передано музеєві.

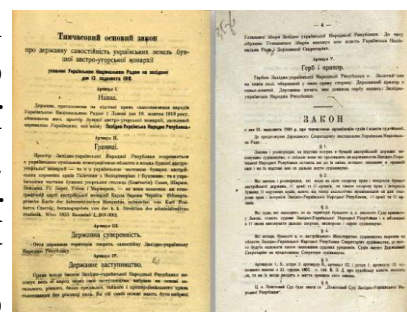
За Української Держави (Гетьманату П. Скоропадського) як державний використовувався синьо-жовтий прапор.

Зокрема у супровідному листі до розпорядження гетьмана про військово-морський прапор від 17 липня 1918 р. говорилося, що «комерційний прапор залишається без змін: дві горизонтальні смуги – верхня – блакитна, нижня – жовта). 16 липня 1918 р. гетьман П. Скоропадський підписав наказ 192/44 (наказ оголошено 18 липня) і затвердив новий зразок військово-морського прапора, що був вироблений геральдичною комісією: «білий прапор з рівним синім хрестом, який ділить прапор на 4 рівних частини. Ширина хреста 1/11 всієї довжини прапора. Відступивши на 1/8 ширини хреста, проходить коло нього такої ж ширини (теж 1/8 ширини хреста) синя смужка, крім тих його боків, які прилягають до крижа. В крижі ж теж, відступивши на 1/8 ширини хреста від його боків, міститься національний прапор Держави (складений з блакитної і жовтої горизонтальних смуг), в центрі якого міститься золота печатка Св[ятого] Володимира такої ж ширини, як хрест і в 1/11 рази вища своєї ширини. Прапор шийється з матерії відповідного кольору, а печатка малюється бронзовою фарбою». Такий військово-морський прапор був включений до «Морського Статуту», що діяв в незалежній Україні у 1917–1920 рр. й остаточно був затверджений 25 січня 1919 р. Сьогодні це знамено є прапором сучасних Військово-морських Сил України.

За Гетьманату існували й спеціальні прапори (штандарти) для гетьмана, членів його родини (що, очевидно, також заслуговує на окрему оповідь), міністрів та родів військ тощо.

3 листопада 1918 р. Українська Національна Рада у Львові прийняла декларацію про створення незалежної української державності на теренах Східної Галичини, Буковини в Закарпаття – Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Стаття V прийнятого 13 листопада 1918 р. Тимчасового Основного Закону встановила прапором ЗУНР синьо-жовте прямокутне полотнище.

Коли ж тема державно-національного прапора зайшла тут також і з огляду на героїчну боротьбу за державність, то варто хоча б згадати і про західноукраїнське військо тих часів – Галицьку армію. Так от, наказом військам від 22 серпня 1919 р. говорилося про так звані «командні хоругви». «Командна хоругва» Начальної команди Галицької Армії була синьо-жовтою (50 x 75 см.) з тризубом по середині. Майже подібними були хоругви Команди етапу (запілля) Армії (по середині була літера «Е») та Команди корпусів (тут по середині був номер корпусу).

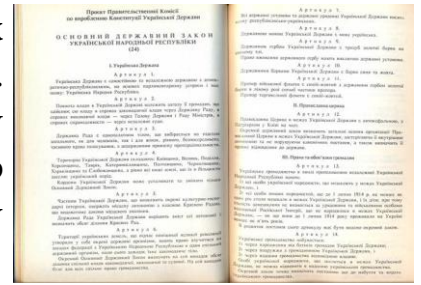
За часів УНР Директорії державним прапором був синьо-жовтий, а отже таким же він був і для Дієвої армії УНР.

Так, в наказі Військам Дієвої армії УНР від 30 липня 1919 р. встановлювалися стяги що означали місця розташування штабів, управлінь, військових частин тощо. Стяг же самого штабу Дієвої армії УНР являв собою національний блакитно-жовтий прапор із зображенням державного герба та літер «Ш.Д.А.» з чорної матерії. Армійські ж спецпідрозділи різних призначень могли мати стяги і чорного, і жовтого та інших (як і комбінованих) кольорів тощо, проте ця тема заслуговує на окрему розповідь.

Додам лише, для прикладу, що 3-тя Залізна і 6-та січова дивізії мали темно-малинові хоругви, в їхньому блакитному накутнику при древці – золотий тризуб, а по обидва боки прапору написи золотом «УНР» та «За визволення України». Полк кінних запорожців використовував жовту хоругву (на одному її боці – чорний хрест на хрещених кістках і напис: «На смерть за Україну»). Жовтий прапор з назвою полку мав Перший кіннотний запорозький полк ім. Максима Залізняка, а от Перша Запорозька дивізія мала світло-синю шовкову хоругву, на якій з обох боків був золотий тризуб. 4-й полк Січовий стрільців використовував прапор, що був створений ще 1917 р. український запасним полком у Москві, і на якому з одного боку було зображено на червоному тлі герб Києва (Архистратиг Михаїл на синьому щиті), а з іншого боку – у золотому колі герб Запорозького козацтва (козак з мушкетом) і напис «Український Запорізький полк». Цей прапор потім належав Юнкерській школі.

Синьо-жовтий прапор 20 березня 1920 р. був затвержений на Підкарпатській Русі.

Синьо-жовті прапори були і в проектах Конституцій УНР, розроблених 1920 р. Всеукраїнською Національною Радою (у Кам'янці-Подільському, 9–13 травня) та Урядовою Конституційною комісією Української держави (у Тарнові), 1 жовтня 1920 р.

У міжвоєнний період на Західній Україні (окупованій Польщею) почалися дискусії про порядок кольорів на прапорі. Історично склався і був визнаний синьо-жовтий, однак прихильники жовто-синього (блакитного) обґрунтовували свою позицію тим, що за правилами геральдики зверху вміщується барва основного символу, а знизу – барва поля герба (герб УНР – золотий тризуб у синьому полі).

Таке правило справді існувало в німецькій геральдиці для створення міських прапорів. Його використали поляки, узаконюючи в серпні 1919 р. біло-червоний прапор. Але, скажімо, в Угорщині, Боснії та інших землях воно діяло навпаки. Оскільки українська вексилологія й геральдика з огляду на історичні обставини формувалися під різноманітними впливами й не мала (на відміну од польських) єдиних

усталених правил, то зовсім не зрозуміло, навіщо було штучно переносити вимоги німецької геральдики на українських ґрунт, та ще й для національного прапора. Тим не менш в Західній Україні в 1920–1939 рр. всюди починають уживати виключно жовто-блакитного прапора, яким користувалися також важливі центри українського життя на еміграції (як то «Пласт» та уряд ЗУНР в екзилі). Згідно законів геральдики основний колір (тут – жовтий) має бути зверху. Такий же прапор був у вжитку українських військових формацій 1941–1944 років – дивізії «Галичина».

Коли 1939 року було проголошено незалежність Карпатської України (після анексії Німеччиною Чехії й розпаду Чехо-Словацької Республіки), Перший Соїм Карпатської України 15 березня в Хусті ухвалив закон, ч. I, у якому, зокрема, зазначалося: «§ 5. Барва державного прапора Карпатської України є синя і жовта, причому барва синя є горішня, а жовта є долішня».

Що ж до УПА та його пересічних бійців, то не думаю, що вони аж надто переймалися у ті криваві часи саме кольорами, бо, як відомо, обидві ОУН взяли для себе і той, і інший різновид прапора (ОУН-м – жовто-синій; ОУН-б – синьо-жовтий), а самі бійці УПА воювали,

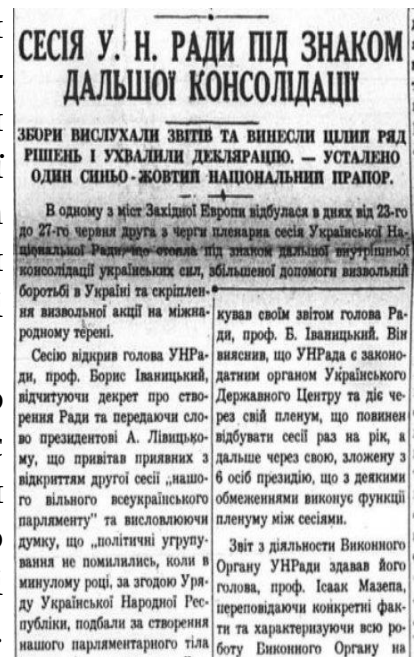
використовуючи також обидва його різновиди в залежності від місцевості та власних (особистих) трактувань (але переважна більшість вояків УПА все вважали державним синьо-жовтий прапор, позаяк були вони нащадками громадян ЗУНР і уродженими в Західній Україні). Врешті, все набагато прозаїчніше, аніж комусь нині хочеться це представити (а про геральдику і фен-шуй прості бійці УПА взагалі навряд чи щось чули, не кажучи вже про розуміння їх нюансів). І це теж правда, яку мусимо прийняти.

Між 1945 та 1949 рр. в еміграції виникли непорозуміння між прихильниками блакитно-жовтого і жовто-блакитного порядку поєднання кольорів, що закінчилися постановою Української Національної Ради від 27 червня 1949 р., яка відзначала, що до остаточного встановлення державних емблем незалежної влади в Україні національний прапор буде блакитно-жовтий.

Після проголошення Декларації про державний суверенітет України в нас певний час використовувалися два прапори: офіційний прапор УРСР (червоний із лазуровою (блакитною) стрічкою вздовж унизу) і національний (синьо-жовтий). 23 березня 1990 р. за рішенням сесії Тернопільської міської ради над

будівлею Тернопільської міської ради поруч із державним прапором замайорів синьо-жовтий національний прапор. 3 квітня 1990 р. за рішенням сесії Львівської міської ради національний прапор вивішено на вежі ратуші. 28 квітня 1990 р. національний прапор з'явився поруч із державним на будівлі Львівської обласної ради. 24 липня 1990 р. на Хрещатику біля Київради піднято синьо-жовте знамено.

Великим резонансом стала подія, коли 24 липня 1990 р. синьо-жовтий прапор з'явився біля Київської міської ради. Це стало звісткою, що радянська система точно ламається. Над Верховною Радою синьо-жовтий стяг був піднятий 4 вересня 1991 р. А 28 січня 1992 р. сесія Верховної Ради України прийняла постанову «Про Державний прапор України», яким став саме національний синьо-жовтий стяг. 23 серпня 2004 р. було офіційно встановлене державне свято – День державного прапора України, який відзначають по всій країні. Історія свята свідчить, що на загальнодержавному рівні воно було встановлено указом президента Л.Кучми незадовго до помаранчевих подій – 23 серпня 2004 р. Насправді ж дата 23 серпня не має ніякої історичної прив'язки – ні до минулого, ні до сучасності. Фактично це була політична вказівка в часи

Кучми відзначати саме в цей день – перед Днем незалежності, що мало б мати символічне значення. Далі в 2009-му президент В. Ющенко доповнив попередній указ Л. Кучми тим, що було засновано підняття прапора в день свята, а також під час інших державних свят та проведення загальнодержавних заходів.

Отже, попри те, що на ціональними кольорами української символіки є і жовтий, і блакитний (синій), державний прапор синьо-жовтого кольору є цілком обумовлений як з історичного, так і з національно-традиційного поглядів.

Павло Гай-Нижник | доктор історичних наук
особистий сайт

hai-nyzhnyk@ukr.net
Пошук на сайті...
Google Custom Search

«Україна – держава-трансформер, із владою у масці з прихованим справжнім обличчям, безліччю потаємних скелетів у шафі та тінювими механізмами управління, яку збрала й контролює космополітично-денациональна кланова мафія, що вибудувала в країні новітній неофеодалізм та корумповану систему кругової поруки»

Павло Гай-Нижник